

Şehrin Yitik Hikâyesi

Edebiyatımızda ‘Meydanda Olmayan’

Şehr-engîzler

Barış KARACASU*

Giriş

Eski edebiyat alanında belli başlı türleri bir yana koyacak olursak türler konusunda yapılmış çalışmaların oldukça sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Kökenlerinin ne olduğu, hangi koşullarda nasıl evrildikleri, nasıl geliştikleri, hangi dönemlerde daha yoğun olarak görüldükleri, hangi değişimlere uğrayıp

* Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, bariskaracasu@yahoo.com

Bu yazıyı hazırlarken pek çok kişinin yardımını aldım. Washington Üniversitesi'nden Selim S. Kuru ile Boston Üniversitesi'nden Sunil Sharma'yı özellikle anmak isterim. Erken yazmalarından birini okuma ve beni yönlendirme inceliğini gösteren Talât Sait Halman'a ise en kalbi teşekkürlerimi sunarım. Yine de kendileri dışarıdan biri olarak okudular yazıyı, bu nedenle yazıda -eğer söylenmişse- söylenen her şeyin, yapılan her yanlışın sorumluluğu elbette fakîre aittir. Şunu da söylemeliyim ki yazarken Tunca Kortantamer'in ilk olarak 1993 yılında yayımlanan "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları" başlıklı yazısının "Demokles'in Kılıcı" gibi üstümde sallandığı hissediyorum. Yazısında dile getirdiği kimi uyarılarını bilerek görmezden geldiğimi, kimileri ile ilgili çekincelerim olduğunu kabul ediyorum; yine de şu son paragrafı alıntılarım isterim:

Sonuçta, teori, metot ve teknikteki büyük bilgi boşluğu ve bu konudaki vurdumduymazlık akademik dünyamızın büyük zaafı olarak belirginleşmektedir. Modern araştırmanın kuralları, hattâ en basit ilkeleri bilinmemekte, edebiyat teorileri ve eleştiri alanındaki temel el kitaplarının bile ciddi bir şekilde okunduğunu gösterir işaretler bulunmamaktadır. Genç bilim adamı bir konuda araştırmaya başlarken çok zaman alanında daha önce yapılmış kendisine örnek olabilecek başarılı eserleri bile gözden geçirmeyecek kadar sorumsuz davranabilmekte, yine de doktor ünvanını alabildiğine göre müsâmaha görmektedir. Bu durumda herkesin durup kendisine bir çekidüzen vermesi şarttır; çünkü gelişmiş dünyanın ölçülerine vurulduğunda eldeki ürünler yetersiz mezuniyet tezleri gibi kalmaktadırlar. Bu tür eserlerin hiçbirisinin gelişmiş dünyaya karşı bizi ve kültürümüzü temsil kapasiteleri bulunmamaktadır. Gelişmiş dünyaya uyum sağlayamayan bir akademik çevre, değişen çağın dışında kalan, kendi anlattığını kendisi dinleyen, söylediklerinin hiçbir değeri bulunmayan, hiçbir şey olamadığı halde kendisini bir şey zanneden bir garip insanlar topluluğu olmak tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yayınlanan her şeyin insanın akademik seviyesini gösterdiğini ve adımı ölümünden sonra da lekeleyebileceğini unutmamalıdır. Yapılması gereken şey kolaylıktan vazgeçip işin temelinden başlayarak eksiklikleri gidermeye çalışmak, işin gereğini yerine getirmeye çabalamak, dâima daha iyisini yapmak için yorulmak, kendi yaptığını kolay beğenmemek, bir yandan da çağı gözden kaçırmamaktır. Aksine bir davranışın, gerekçeler ne olursa olsun, hem kendi alanımızdaki araştırmaların değerini düşürmek hem de akademik dünyamıza ihânet etmek olacağı açıkça ortadadır. [Kortantamer: 53-54]

yeni örneklerinin görülmez olduğu pek çok tür için ya tartışma konusu yapılmamış ya da ayrıntılarının üzerinde durulmamıştır.¹ Daha önemlisi türler konusundaki pek çok çalışma “tür”ü tarihten bağımsız ya da tarih-dışı olarak ele almışlar, değişime uğramaz, katı bir nesne gibi değerlendirmişlerdir. Oysa, “bir tür tek tek türün örneklerinin tarihidir. Bu tarih de, elbette, türde ortaya çıkan değişimleri, dönüşümleri de içermektedir... Dönüşüme uğramış bir türün tarihselliği, başlangıcından sonuna kadar içinden geçtiği anların bütünü de içerecektir.” [Snyder: 1].

Eski edebiyatımızda şehirleri konu alan çeşitli eserler arasında en öne çıkan tür olan şehir-engizler de bu biçimde ele alınması gereken türlerdendir. Sözkonusu şiirlerle ilgili bugüne değin oldukça çok çalışma yapılmıştır. Bütün bu yoğunluğa karşın elimizde bu şiirlerin tür özellikleri üzerine yapılmış kapsamlı çalışmalar bulunmamaktadır. Tek tek çalışmalar içinde değişik tanımlara, bilinen şehir-engizler ile ilgili listelere denk gelsek de hemen hiçbirini tatmin edici değildir. Aslında önümüzdeki sorun iki yönlüdür: Türün tanımının kendi tarihsel gelişimi içinde tam olarak yapılabilmesi için öncelikle bilinen tüm şehir-engizlerin bir dökümünün yapılması gerekir. Öte yandan neyin şehir-engiz olduğuna karar verebilmek için de öyle ya da böyle tanımının önceden yapılmış olmasına gereksinim duyulacaktır.

Şehir-engizler üzerine yapılmış ilk çalışma olan Mustafa İzzet’in *Türk Edebiyatında Şehrengizler* başlıklı bitirme tezinin üzerinden yetmiş yıl, konuyla ilgili yayımlanmış tek kitap olan Agâh Sırrı Levend’in *Türk Edebiyatında Şehir-engizler ve Şehir-engizlerde İstanbul*’unun yayımlanmasının üzerinden ise elli yıl geçti. Bu zaman içinde konuyla ilgili oldukça değerli çalışmalar yapıldı, yeni şehir-engizler belirlendi, varolan şehir-engizlerin bir bölümü çalışıldı, yayımlandı. Okumaya başladığınız bu yazı da şehir-engiz çalışmalarlarıyla ilgili yazdığım ve 2007 yılında *TALİD*’de yayımlanan yazının sonunda verdiğim sözün yerine getirilmesidir.² İkinci bir amacı da türün kökenine ilişkin birtakım yargılarda bulunmaktır ki şimdiden affınıza sığınırım.

---

¹ Burada, üç yıldır düzenli olarak yapılan *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları* başlıklı çalıştay dizisinin 2008 yılında düzenlenecek dördüncüsünün türler konusunda olacağını muştulamak isterim. Nisan ayının son Cuma günü yapılan çalıştayda en az sekiz tür üzerine kapsamlı bildirimler sunulacağını varsaymak saadillik olmayacaktır.

² Sözkonusu yazı, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*’nin [TALİD] “Eski Türk Edebiyatı” konulu 10. sayısında çıkmıştır. “Çıkmıştır” diyorum ancak bu tam da olanı yansıtmıyor. Yazıyı Mart 2007’de TALİD’e teslim ettikten sonra bu yazıya başladım. Bu yazı bittiğinde o yazı henüz yayımlanmamıştı. İki yazının yaklaşık aynı zamanda çıktığını varsayabiliriz. Ne var ki bu yazıyı tamamlarken hangisinin önce çıkacağını ben de bilmiyordum. Yazı, çıktığı güne kadar şehir-engizlerle ilgili yapılmış çalışmaların değerlendirmesini, konuyla ilgili bir kaynakça denemesini, edebiyatımızdaki şehir-engizler ile çalışılmış şehir-engizlerin bir dökümünü içermektedir. Bu yazıda kullanılan kimi verilerin ayrıntıları için de sözkonusu yazıya başvurulabilir.

Araştırmacılar yeni şehr-engîzler buldukça ve yayımladıkça edebiyatımızda şehr-engîzlerin sayısı artmaktadır. Mustafa İzzet'in tezinde sayı, 32 şehr-engîz ile sınırlıyken Agâh Sırrı Levend'in çalışmasında 44 şehr-engîz ile 5 ak-raba metne ulaşmıştır. Metin Akkuş'un 1987 yılında tamamladığı *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri* başlıklı yüksek lisans tezinde ise toplamda 49 metin sayılır. Bugünkü bilgilerimize göre, yakınlarda yayımlanan Dürri'nin Gümülcine şehr-engîzi, Nüvisi'nin İstanbul şehr-engîzi ile Ravzi'nin Edincik şehr-engîzi de eklenince, adı şehr-engîz olan ya da değişik kaynaklarda şehr-engîz olarak adlandırılan veya şehr-engîz özellikleri taşıdığı söylenen 68+11 metin bulunmaktadır. Bu şehr-engîzlerden 25 tanesi çalışılmış, 23 tanesi ise neşredilmiştir; 17+1 tanesinin ise metni yitiktir ya da en azından şimdilik elde değildir. Bu son öbeğe girenlerin yazıldığını bilsek de kendileri ortada yoktur. Agâh Sırrı Levend kitabında bu şehr-engîzleri anarken "eser meydanda yoktur" demektedir ve bu yazının başlığında da bu söz öbeğinden esinlenilmiştir başka pek çok şeyden esinlenildiği gibi.

Agâh Bey'in kitabında "meydanda olmayan" şehr-engîzlerin sayısı 10'dur. Bunlar, Firdevsî, Âşık Çelebi, Hâlife, Fikrî, Halîlî, Tabî'î, Kıyâsî, Sülûkî, Kemâlî ile Belîğ'in şehr-engîzleridir. İskender Pala da *Dîvân Şiiri Sözlüğü*'nde 8 tane "meydanda olmayan" şehr-engîz anar:

Edebiyatımızda ikinci derecede önemli bazı şehrengizler daha vardır. Nihalî'nin (öl. 1543, esnaf güzelleri hakkında, kayıp),... Firdevsî'nin (öl. 1563, Edirne hakkında, kayıp),... Aşık Çelebi'nin (öl. 1571, Bursa hakkında, kayıp), Halîfe'nin (öl. 1572, Diyarbakır hakkında, kayıp), Halîlî'nin (Bursa hakkında, kayıp), Tabî'nin (Edirne hakkında, kayıp), Kıyasî'nin (İstanbul hakkında, kayıp), Sülûkî'nin (kayıp)... şehrengizleri bu türdendir. [Pala: 465]

Metin Akkuş'un *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri* başlıklı yüksek lisans tezinde ise 11 "meydanda olmayan" şehr-engîz hakkında şu bilgiler bulunuyor:

Kaynaklarda isimlerinden söz edildiği halde kayıp olan şehr-engizler ise şunlardır:

- 1) İstanbul Şehr-engizi. Fikrî, Derviş Mehmed Molla Mâşîzâde (İstanbullu, ö. 982/1574 veya 992/1584)
- 2) Şehr-engiz. Firdevsî Çelebi (Moralî, ö. 961/1563). Eser, Mesîhî'nin şehr-engizine nazire olması sebebiyle Edirne şehr-engizi olabilir (?).
- 3) Şehr-engiz-i Bursa. Âşık Çelebi, Seyyid Pir Mehmed (ö.

979/1571 veya 976/1568). kaynaklarda şairin, Bursa güzel-
lerini anlatan bir şehir-engizi olduğu kaydedilmiştir.

4) Şehr-engiz-i Âmid. Halife (Diyarbakırlı, ö. 980/1572).

5) Şehr-engiz-i Edirne. Yahya Bey (Taşlıcalı, ö. 990/1582).³

6) İstanbul Şehr-engizi. (?). Kıyâsî, (Kastamonulu, Kadı).

7) Şehr-engiz. Sülûkî Mehmed (Amasyalı).

8) Şehr-engiz. Tabîî, Feyzî Ali (Edirneli). Eser, Mesihî'nin
şehir-engizine nazire olması sebebiyle Edirne şehir-engizi
olabilir (?).

Bunlardan başka tezkirelerde, Ârif (ö. 1657-58), Feyzî (ö. ?)
ve Tabî (ö. 1617) de şehir-engiz yazarı olarak kaydedilmek-
tedir. [Akkuş 1987: 42-43]

Yine Metin Akkuş, Dergah Yayınları'dan çıkan *Türk Dili ve Edebiyatı An-
siklopedisi*'ne yazdığı "Şehrengiz" maddesinde belirlediği "meydanda olma-
yan" 11 şehir-engizi ise şu biçimde sıralar:

Kaynaklarda isimlerinden söz edildiği halde kayıp olanlar:
İstanbul şehrengizi (Fikrî), *Firdevsi Çelebî şehrengizi*, *Şeh-
rengiz-i Bursa* (Aşık Çelebi, İsmail Belig, manzum-mensur),
Şehrengiz-i Âmid (Halife), *Halîlî* (Sarı Halil) *Şehrengizi*,
Şehrengiz-i Edirne (? , Kıyâsî), *Şehrengiz-i Sülûkî*, *Şehren-
giz-i Tabîî*, *Ârif* ve *Feyzî*'nin şehrengizleri. [Akkuş: 120]

Eskil ve yeni kaynaklardaki göndermeleri gözönüne alarak yapacağımız
bir sayımla "meydanda olmayan" şehir-engizlerin sayısı 17+1'e ulaşmıştır. Bu-
radaki "1" Nihâlî'nin "şehir-engizi"dir ki konuyla ilgili çekinceler bulunmakta-
dır. Nihâlî'nin bir şehir-engizi olduğu ve bunun da meydanda olmadığı varsay-
ımsaldır. Kendisinin esnaf güzelleri üzerine yazdığı gazelleri, bir şehir-engiz-
de mahublar vasfında yazılan bölümleri andığından şehir-engiz sınıfında
değerlendirilmiştir. Agâh Bey "Eser esnaf güzellerini tasvir eden gazellerden
ibarettir" demekle yetinmiştir. İskender Pala, ayrıca, bunların varolan bir
şehir-engizden parçalar olabileceği varsayımından yola çıkarak metni "mey-
danda olmayan" şehir-engizler arasında saymıştır. Metin Akkuş ise eldeki par-
çalar dışında bir metin olmadığı görüşünden hareketle elde bulunan şehir-en-
gizler arasında Nihâlî'nin hangi şehir için olduğu belli olmayan yapıtını da
saymıştır.

³ Akkuş, bu şehir-engiz için bir çıkma ile "M. Çavuşoğlu, "Taşlıcalı Yahya Bey'in İstanbul Şehrengizi" adlı maka-
lesinde bu eserin varlığından söz etmektedir" diyor. Oysa şehir-engiz tezdin önce Çavuşoğlu tarafından ya-
yımlanmıştır: Çavuşoğlu, Mehmed. "Şehr-engiz-i Edirne" *Yahyâ Bey: Dîvan*. İstanbul: İstanbul Üniversite-
si Edebiyat Fakültesi Yayını, 1977: 227-243.

Yeni kaynaklarda “meydanda olmayan” şehr-engîzlere gönderme yapılmış olsa da çoğunlukla ayrıntıya girilmemiş, elde bulunan parçaları alıntılanmamıştır.⁴ Bu yazıda, bu şehr-engîzlerin varlığını nelere dayanarak bildiğimizin kanıtları ortaya konulacak, ayrıca olanaklı durumlarda şehr-engîzlerin elimizde bulunan sınırlı sayıdaki beyitleri de alıntılanacaktır. Yöntem olarak birden çok kaynaktan aynı şehr-engîzin varlığına işaret eden kayıt bulunduğu, çok özel ayrımlar olmadığı sürece, çoğunlukla daha eski olan tek birine gönderme yapmakla yetinilmiştir. Sıralama yapılırken de şehr-engîzlerin hangi tarihte yazıldığı çoğunlukla belli olmadığından, şairlerin ölüm tarihleri ise her zaman tam olarak belirlenemediğinden şair adları esas alınmıştır. Ne var ki, gerekçeleri yeri geldiğinde görüleceği üzere, Ahdî'nin şehr-engîzi ile Nihâlî'nin yapıtı bu düzen dışında değerlendirilmiştir. Yine de şehr-engîzlerin biçim özelliklerine ya da ne olabileceklerine ilişkin yorumlarda şehr-engîzlerin olası yazım tarihi ya da dönemine önem verilmiştir. Çünkü, bu yazıda anılan kimi şehr-engîzler ile kaynaklarda onlara yapılan göndermelerin türün evrimine ilişkin ipuçları içerdiği de ortadadır.

Bu şehr-engîzlerin varlığına ilişkin belirtilmesi gereken bir konu da yitik oldukları söylene de orada bir yerde, bir kişisel belgelikte ya da bir yazma kütüphanesinde bulunan herhangi bir mecmua içinde kendileri ile karşılaşma olasılığımızın hâlâ saklı olduğudur. Belki de karşılaşmışızdır. Ben biriyle karşılaşmaya çok yaklaştığımı düşünüyorum. Bir ikinci olasılıksa ortada böyle bir metnin hiç bulunmamış olmasıdır.

Özetle bu şehr-engîzler, sözkonusu şehirlerin yitik hikâyeleridir.

* * *

Ârif - Şehr-engîz

Şehr-engîzi meydanda olmayan şairler arasında sayılacak ilk kişi, Metin Akkuş'un gerek yüksek lisans tezinde gerekse yazdığı “Şehrengiz” maddesinde andığı Ârif'dir. Hangi şehir için yazıldığı belli olmasa da kendisinin bir şehr-engîzi olduğunu eskil kaynaklardan *Rıza Tezkiresi*'nden öğreniyoruz. Mûcib'in de tezkiresinde neredeyse aynı biçimde yazdığı bölümde şehr-engîzden dört de beyit alıntılanmaktadır. Safâyî ayrıca şairin 1068 yılında öldüğünü aktarır.

⁴ Bu çalışmanın en azından bir değeri vardır: “Meydanda olmayan” şehr-engîzlerin bilinen dizelerinden şairlerin ölçüsü çıkarılabilir. Bu da şehr-engîzler nazire yazma geleneği içinde değerlendirilecek önemli bir veriye dönüşecektir. Bu konuya bu yazıda eğilmedim. Yazı başka bir konuya odaklandığından ve birkaç tartışmayı bir arada yürütmeye çalıştığından, ayrıca zaten pek çok ayrıntı barındırdığından konu iyice dağılsın istedim. Belki daha kısa bir yazıda bu konuya odaklanabilirim.

tercemede şebt olan viş âlîniñ ferzendi kûtâhiyyeden 'ârif mehemmed çelebîdir. şeyhü'l-islâm yahyâ efendi hazretleri- niñ şeref-i mülâzemetleriyle müşerref olup eş'ârı bî-nazîr güftârı dil-pezîrdir. bu beyt-i bî-hem-tâ zâde-i tab'-ı laţîfle- ridir

'andelibiñ cigeri pâreleridir yer yer
bağda zînet olan şanma dal üstüne gül
bu ebyât-ı behcet-engîz şehr-engîzindendir
evvelâ dilber-i dil-firûzuñ
âteş-i hüsnile cihân-sûzuñ
biri ibrâhîm-i şükufte-'izâr
gösterür âteş içre ol gülzâr
cümle bütler anuñ şikestesidir
deyr-i hüsn içre cümle hastesidir
vaşlına olsa idim erzânî
olur idim yolunda kırbânı

[Seyyid Rıza: 76]⁵

Âşık Çelebi - Şehr-engîz-i Bursa

Âşık Çelebi'nin 948 yılında şehr-engîz yazdığını yine kendisinden öğreniyorum. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'nın "Sun'î" maddesinde hem şehr-engîz yazdığı bilgisini verir hem de şehr-engîzinin Sun'î ile ilgili bölümünden iki beyit alıntılar:

hakîr sene şemân ve erba'în ve tis'amî de burûsa dil-ber-
leri hakkında şehr-engîz yazdum merhûmı böyle yâd it-
düm idi

nazm

biri şun'î ki bir semen-berdür
hak bu kim şun'-ı hakka mazhardur
şânî-i kâr hâne-i 'âlem
itmiş ol hûbı cümleden ekrem
cümleden muqaddem yazılmadığına incinüp bu kıt'ayı ya-
zup başa göndermişdi.

⁵ Alıntılarda elden geldiğince çalışılmış ya da yayımlanmış metinleri kullandım. Kimi durumlarda ise özgün metinlere başvurdum. Yeri geldiğinde de çapraz sorgulama yaparak, özellikle şiirlerde ölçü gereği, kimi ufak sayılabilecek değişiklikler yaptım; gözardı edilebilecek bu türden değişiklikleri belirtmedim. Yine de içinden çıkamadığım beyitler oldu.

bursa dilberleri için 'âşık
eylemiş yine bir kitâb-ı 'acîb
şöyle ma'mûrdur o şehr-engîz
der ü dîvârı cümle pür tezhîb
okudum ol kitâbı cümle temâm
ليس نقصانه سوى الترتيب⁶

[Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 222a, Kılıç: 725]

Bu alıntı, Zamânî maddesinde Latîfî'nin “ve laḳabı kız memi idi niteki me-sîhî şehrengizinde dimişdür” [Latîfî: 287] demesi ile Çavuşoğlu'nun Hayre-tî'nin Yenice şehr-engîzi ile yayımladığı “Yenice Şehr-engîzi'ne Ek”de olduğu gibi şehr-engîzlerin gündelik yaşama ve anılan kişilerin gerçek kişilere gön-derme yaptığını gösteren sınırlı sayıdaki kanıttan biridir.

Belîğ - Şehr-engîz-i Bursa

İsmail Belîğ'in “Şehr-engîz-i Cilve-resâ Âyine-i Hûbân-ı Burûsa el-Mahrûsa” başlığını taşıyan ve bir kere çalışılmış, bir kere de yayımlanmış bir şehr-engîzi vardır. Ancak gerek sözkonusu şehr-engîzdeki kimi bölümler gerek kaynaklardaki göndermeler ikinci ve belki de üçüncü bir şehr-engîzi olabileceğini düşündürmektedir. Mustafa İzzet ve ondan alarak Agâh Sırrı Levend elimizde bulunan şehr-engîzindeki şu beyte dayanarak şairin daha önce de bir şehr-engîz yazdığını söylerler:

şabıka şâdır olan şehr-engîz
nice tahrîfile oldu nâçiz

[Akkuş 1987: 187]

Zaten sözkonusu şehr-engîzin bu beyitten önceki bölümünde de daha önceki şehr-engîzinin tahrif edilmesi ile ilgili serzenişte bulunmaktadır. Şehr-engîzde kendisine şehr-engîz yazmasını söyleyen arkadaşı da zaten “yine” diyerek bu durumu yinelemektedir:

yâd kıl tâze resân-ı şehri
yine medḥ eyle bütân-ı dehri
şehrimüzde irişüp nice cuvân
her biri oldu yine serv-i çemân
tîğ-ı ṭab'ını idüp sa'yile tîz
didi eyle yine bir şehr-engîz

[Akkuş 1987: 185]

⁶ leyse nok şânuhu sûye't-tertib: tertibi dışında hiçbir eksîği yok.

Safâyî tezkiresinde ise, Mustafa İzzet ve Agâh Sırrı Levend'in de belirlediği üzere, “ve da ıı maħrûsa-i burûsada ħadika-i ħüsn ü behçetden feyz-i leġâfet ile keşide-bâlâ olan maħbûbân-ı tâze-resânı medġ ü tavşif ederek üç cild miġdârı nazm u neşr ile şehringiz tahırîr etmişdir” denilmektedir [Safâyî: 107]. Mustafa İzzet bu durumu şü biçimde yorumlamıştır: “... anlıyoruz ki bu üç cild veya üç kısım yazılan şehringiz bir defada değil, fasıllarile yazılmıştır.” [Mustafa İzzet: 28] Abdülkerim Abdülkadiroğlu ise bu yoruma katılmayıp durumu şü biçiminde yorumlamaktadır:

... mevcut Şehringiz'in, ikinci cild olduğuna kail olanlar vardır. Bu hüküm acele verilmiştir. Her ne kadar yazarın, önceden başka bir Şehringiz yazmış olduğunu söyleyebilirsek de, farklı nüsha ve cildler şeklinde mi, yoksa elde bulunan nüshanın, öncekinin tebyizi mi olduğu yolunda şimdilik kesin bir hükme varamıyoruz. [Abdülkadiroğlu: 150]

Feyzî - Şehringiz

Metin Akkuş, “Şehringiz” maddesinde Feyzî'nin hangi şehir için yazıldığı belli olmayan bir şehringizi bulunduğunu yazar [Akkuş: 120]. Âşık Çelebi, Manastırlı olan Feyzî ve şehringizi ile ilgili şü bilgileri verir:

şahn pâyesine varduġda çorlılı 'isâ beg dirler bir sipâhi-zâde varidi ki odası yârânûġ mihmân- ġânesi vü sâyesi vü olanca ġarcluęı fuġarâdan nâ-çizler ü nâ-dâştlar sermâyesi idi aġa muġârin olup gâġ ġarâca vü gâġ sâ`ir ġidmete bile gitdi ve şehride olduġca eger vaġdete ve eger şoġbete bile gitdi. ġattâ bir şehringiz peydâ idüp münâsebet ile merkûm 'isâ beg aġvâlin içinde sebk idüp bu beyti ġoşca dimişdür. beyt:

çü 'isâya bu mürde hem-dem oldum
ki gökde istedigüm yirde buldum

[Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 213b, Kılıç: 699]

Fikrî - Şehringiz-i İstanbul

Gerçek adı Derviş olan ve Molla Mâşî-zâde adıyla tanınan Fikrî, 982 yılında ölmüştür. Agâh Sırrı Levend, şehringizin İstanbul için yazıldığını söylese de [Levend: 38] kaynaklarda bu konuda bir kayıt yoktur. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, yapıtları ile ilgili şü bilgileri vermektedir:

“ebkâr-ı efkâr” adlı bir kitâbı ve baħr-i hezcede “behrâm u zühre”si ve niçe şehr-engîz ü kaşâ`id-i belâgat-behresi vardır. [Kınalızade: 669-770]

Fikrî'nin yapıtlarına ilişkin ilgi çekici olan Kınalı-zâde'nin şehr-engîzi için “niçe” nitelemesini kullanmasıdır. Beyânî de tezkiresinde Fikrî'nin şehr-engîzinden söz ettiği bölümde benzer nitelemede, bu sefer çoğul eki kullanarak, bulunur:

... ve hûb şehr-engîzleri ve kaşîdeleri vardır ve bi'l-cümle îcâd-ı ma'nâyâ kâdir bir şâ'ir-i mâhirdür. [Beyânî: 214]

Bu durum, şehr-engîz teriminin erken dönem örnekleri için başka bir anlamda kullanıldığına işaret ediyor olabilir ve ayrı bir tartışma konusudur. Ancak tür özellikleri ve gelişimi ile ilgili bir çalışmada gözönünde bulundurulması gereken bir ayrıntıdır.⁷

Firdevsî - Şehr-engîz

Aslen Moralı olan ve 961 yılında ölen Firdevsî de hangi şehir için yazıldığı belli olmayan ve elde tek bir dizesi bile bulunmayan bir şehr-engîz yazmıştır. Ağâh Sırrı Levend, “Ahdî, şairin Mesihî'nin Şehr-engîz'ine nazire dediğini kaydettiğine göre, eser belki Edirne Şehr-engîz'idir” demektedir [Levend: 36]. Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*'da şairin niteliklerini saydıktan sonra şehr-engîz yazdığını şu sözlerle kayıt altına alır:

zümre-i mülâziminden rûz u şeb funûn-ı 'ulûma müdâve-
met gösterüp beyne'l-akrân bî-mişâl ve her fende şahib-i ke-
mâl ve zebân-ı fâriside zabt-ı durûb-ı emşâl itmiş seyyid 'alî-
oğlının şerh-i gülistânına nice nice cevâb ü şu`âl kılmış ve
kavâ'id-i 'arûzu mu'ammâ bilmede zû-funûn ve kanûn-ı şî-
fâ-yı bû 'alî yazmada hikmetle eflâtûn t̂ab-ı güher-rîzi en-
vâ'-ı nazma sâlik ve her birinün edâsına mâlik zîrâ ki mesî
hî'nün şehrengîzine nazîre dimiş. [Ahdî: 470]

Garâmî - Şehr-engîz-i Kara Ferye⁸

Tezkirelere göre gerçek adı Mehmed'dir ve hattatlığı ile ün salmıştır. Kadı-
lıklarda bulunmuştur. Güzel sesi, türküleri vardır, müzik aleti çalmakta yete-
neklidir ve kendi bulduğu bir saz bile vardır. Rumeli'nden Kara Feryelidir.

⁷ Yine de şunu belirtmeliyim ki Ali Emre Özyıldırım'ın yayıma hazırlamakta olduğu Fikrî'nin *Ebkâr-ı Ef-
kâr*'ının içinde geçen küçük bir bölüm “şehr-engîz - şehr-âşûb” özelliği göstermekteymiş.

⁸ Bundan birkaç yıl önce bu kaydı bana bildiren değerli hocam Selim Sırrı Kuru'ya *academiada* eşine az rastla-
nır paylaşımcılığı ve cesaretlendiriciliği için bir kere daha en kalbi teşekkürlerimi sunmak isterim.

Âşık Çelebi, kendisi hakkında bu bilgileri şu biçimde aktarır:
rûmilinden kara ferye nâm şehrdendür. adı mehemmeddür
ma'kılî hıat t la yazduğı imzâları imzâlar içinde ser-âmed-
dür. sâlik-i tarîk-i 'ilm olup kazâ-yı mışrdan mütekâ'id leys-
zâde-i merhûmdan mülâzım oldu... hıub-âvâz u t anbûr-ne-
vâzdur eş'ârından gayrı hoş-âyende vü kûşâyende türkicük-
leri ve nakş-güne râzbarîleri vardır. kendi bir sâz dalı te`-
lif itmişdür kemânesüz rebâb gibi ki kişi gögsi üzerine alup
kemânçe-i silır gibi silin egnine tayaya ve iki eliyle çeng ne-
valıt ider gibi nevalıt eyleye ol mülâbese ile adın sîne-çâk
itmişdür. [Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 288b, Kılıç: 917]

Memleketine de “yaylak vafında” bir şehrengîz yazdığını da Âşık Çelebi'den öğreniyoruz, Âşık Çelebi bu durumu kaydeder ve iki de beyit aktarır:
kara ferye hakkında şehrengîzi vardır yaylak vafında di-
mişdür.

nazm:

çilekler kim bitürür seng-i hıara
ider gün terbiyetle la'l-i pâre
şevir burcında toğar gice gündüz
şığır kuyrukları kuyruklu yılduz

[Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 289b, Kılıç: 919]

Hâlife - Şehrengîz-i Âmid

Şehrengîzi elimizde bulunmayan bir başka şair de Hâlife'dir. Agâh Sırrı Levend de “meydanda olmayan” şehrengîzler arasında Âmid için yazdığı şehrengîzini anar. Ayrıca Ahdî ile Ali Emîrî tezkirelerinde de şehrengîzin varlığından sözedildiğini ekler [Levend: 37].

Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâsı*'nda şehrengîze atf olduğu gibi üç de beyit alın-
tılanmıştır:

mez kûr me hıabîb-i şehrengîz-i mihr-âmîz
dimiş. nevbet bir nekâreci dilberine degdükde üç beyt edâ-
yı bülend ile derc idüp âvâzesi tâk-ı 'âleme velvele ve nüh
revâk-ı âsmâne gülğule şakmışdur.

nazm:

biri nekârecidür adı hayder

olupdur cümle hüsn ehline mihter
çıkup bir cebîne dir ol mâh tal'at⁹
güneş sen git benimdür şimdi nevbet
öz adına çalar devlet neferin
ne kara gündedür görmez fakîrin

[Ahdi: 288-89]

Halîl-i Zerd - Şehr-engîz-i Bursa

Bir başka şehr-engîzi yitik şair de Fuad Köprülü'nün "Anadolu'da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış" başlıklı makalesinde şehr-engîz yazan şairler arasında saydığı Sarı Halîl ya da Halîl-i Zerd'dir. Fuad Köprülü sözkonusu makalesinde şu bilgileri vermektedir:

XVI. yüzyılda Şehrengîz modasının pek ziyade yayıldığını görüyoruz. Lâmiî'nin Bursa Şehrengîz'inden başlayarak Sarı Halil, Aşık Çelebi, İshâk Çelebi bu şehir hakkında şehrengîzler yazdıkları gibi, Tabîi ile Zatî, Edirne için; Halife Diyarbakır için; Kıyasî ve Azizî, İstanbul için şehrengîzler vücûda getirmişlerdir. Fikrî, Firdevsî Çelebi, Amasyalı Sulûkî gibi şairlerin şehrengîzleri de yine bu asrın mahsûlleridir... Hiciv ve hezelleriyle meşhur Bursalı Nihâlî'nin (vefatı: 949), esnaf güzelleri hakkında yazdığı gazeller de bu cins mahallî hayatı gösteren mahsuller arasında sayılabilir.

[399]

Agâh Sırrı Levend, şairin şehr-engîzi olduğunu Köprülü'ye dayanarak söylemektedir ve başka hiçbir kaynakta bu konuda bilgiye denk gelinmediğini vurgulamaktadır [Levend: 38]. Oysa, şairden bahseden kaynaklar arasında saydığı Âşık Çelebi tezkiresinde bu konuda kayıt bulunmaktadır ve şehr-engîzden de üç beyit alıntılanmıştır:

burûsa hakkında dil-berleri evşâfında bir şehr-engîz-şekl

kıt'a¹⁰ diyüp andan ceste ebyâtdur.

ebyât:

Kılca işşı idemez kim ki sever mû-tâbı

çulı torbayı yir oñmaduğ olur aña uyan

ben katır-zâdeden ey dil nice el çekmeyeyüm

⁹ Ölçüye uymayan bu dizenin doğrusunun ne olması gerektiğini bulamadım. Belki şu biçimde okunabilir: çıkup bircise dir ol mâh-ı tal'at

¹⁰ Metin Akkuş tezinde sözkonusu bölümü şu biçimde okumuştur: ...Bursa hakkında dilberler evşâfında bir şehr-engîz-i şekl-i küt'a diyüp andan ceste ebyâtdur... [vurgu bana ait]

eşek ayağı geçer 'âşıkına ol fettân
sevme baş ağrısı oğlan ki reh-i 'ışkında
derd-i ser itmeyenün başına itmez dermân
[Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 269a, Kılıç: 864]

İntizâmî - Şehr-engîz-i Budun

Hicri XI. yüzyıl şairlerinden İntizâmî'nin şehr-engîzi olduğu kaynaklarda belirtilmemiştir. Bilgi edebiyat kamusuna Eşref Boyraz tarafından 1995 yılında duyurulmuştur. İntizâmî'nin *Sûr-nâme*'si üzerine yazdığı makalesinin sonunda Boyraz, "Budun Şehrengizinün Fermânı Beyânındadır" bölümüne özel bir vurgu yapmış ve şu belirlemelerde bulunmuştur:

İntizâmî'nin sûrnâmeden başka bir de Budun Şehrengizi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuca yazarın kendi ifadelerinden varılmaktadır:

Budun Şehrengizinün Fermânı Beyânındadır

Tab'-ı mevzûnın eyleyüp tahsîn

Lütf ile yâd edüp anı her hîn

Oldı fermân-ı Mustafa Paşa

Nazm edüp vasfın eyleye inşâ

Dine tâ kim Budun'a Şehrengiz

Hûb evsâf ile bula ta'rîz

Az zaman içre buldı pes itmâm

Hayli lütf edüp eyledi in'âm

İntizâmî bunun devamında Şehrengizinin vasfını ve onu bitirip Mustafa Paşa'ya sunduğunu anlatmaktadır. Ancak kayıtlarda şimdiye kadar böyle bir esere rastlanılmamıştır.

[Boyraz, 231]

Eşref Boyraz'ın verdiği bilgilere göre İntizâmî, Atatürk Kitaplığı'nın Belediye Kitapları Bölümü'nde No: 0.108'e kayıtlı yazmanın 27b-28a sayfalarının derkenarında şehr-engîzi ile ilgili daha fazla bilgi vermektedir.¹¹

Kemâlî - Şehr-engîz

Kâtip Çelebi *Keşfü'z-Zünûn*'da şehr-engîz yazan şairleri saymaktadır. Bu şairlerin sayısı yalnızca altıdır:

---

¹¹ Yazı tamamlandığında Atatürk Kitaplığı yaklaşık altı ay için kapalıydı. Bu nedenle yazmaya bakma fırsatı olmadı.

شهرانگیز - ترکی منظوم نظم جماعة من الشعراء، في وصف العلمان منهم شاعر
مخلصه كمالی وله منها في الزبدة بيتان و مسیحی المتوفى سنة ٩١٨ ثمان عشرة و
تسعمائة وله منها في الزبدة ثمانية ابيات و سلوكی و یخیی و لامعی لبلدة بروسه
و هو محمود ابن عثمان المتوفى سنة ٩٣٨ ثمان و ثلاثين و تسعمائة و عاشق چلبی.

[Kâtip Çelebi: 1068]

Keşfü'z-Zünûn'da anılan şehr-engîz yazmış şairler Kemâlî, Mesîhî, Sülûkî, Yahyâ, Lâmi'î, ve Âşık Çelebi'dir. Bu şairler arasında sayılan Kemâlî'nin hangi şair olduğu belli değildir. Kaynaklarda geçen Kemâlî adını kullanan şairlerin hiçbiri için şehr-engîz yazdığı bilgisi bulunmuyor. Ayrıca şehr-engîzin hangi şehir için yazıldığı da belli değildir. Agâh Sırrı Levend "Bu Kemâlî belki de Defterdarzade şair Cemâlî'nin kardeşi olan Kemâlî'dir" demektedir [Levend: 39].

Bu şiirleri yazan şairlerle ilgili tezkirelerde verilen özellikler, sıralanan nitelikler gözönüne alındığında sözkonusu Kemâlî, belki de Güftî'nin *Teşrifâtü's-Şu'arâ*'da andığı Kemâlî'dir:

lînet-i nüktede sözi mâhir
biri daḥî kemâlî-i şâ'ir
şi'r-i lînet-me'âli ḥayret-zâ
hem-çü sîmâ-yı kâse-i şurba
ṭab'-ı maẓmûna virmede telyîn
ḥabb-ı müşhil midür o şi'r-i metîn
dönmede satır-ı şi'r-i ḥuşkâra
hiz-i müsta'mel-i cerebdâra
eylemez def-i ḥikke-i raqamın
kûn-ı maẓmûna şoqamasa kalemin
eylemiş kilik-i ḥikke-girdârı
öyle meb`ûn ḥurûf-ı eş'ârı
bü'l'-acebdür bu vaz'-ı müstahsen
şikem-i mâder-i taḥayyülden
olmadan ṭıfl-ı şi'r-i sencîde
kûn-derîde hemîşe zâyîde
tâze itmez güşâd-nâmesini
götüne şoqmayınca ḥâmesini
ider ol şi'ri seyr iden yârân
şi'rini 'aynî ile böyle beyân

[Güftî: 212-213]

Ancak, Kemâlî adında bir şairin Mısır Milli Kütüphanesi'nde Türkçe yazmalar arasında Timuriye 1298'e kayıtlı şehir-engizi bulunmaktadır.¹² Bu nedenle "meydanda olmayan şehir-engizler" arasında sayılmayabilir.

Kıyâsî - Şehr-engîz-i İstanbul

Meydanda olmayan şehir-engizlerden biri de Kıyâsî'nin İstanbul şehir-engizidir. Üstelik kaynaklarda şehir-engizden parçalar da alıntılanmamıştır. Ancak Âşık Çelebi tezkiresinde şehir-engizi şu biçimde anar:

ş âh ib-i dîvândur maḳbûl u maḳbû' dîvân ve ğ azelliyyât-ı
gevher-rîzi vardur ve baḫr-i remel-i müşemmende iştanbu-
la ve eṭrâfına şehir-engizi vardur. [Âşık Çelebi, Meredith-
Owens: 229b, Kılıç: 745-746]

Metin Akkuş ise *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Şehrengiz" maddesinde kayıp şehir-engizler arasında Kıyâsî'nin Edirne için yazılmış bir şehir-engizini sayar [Akkuş: 120].

Selâmî - Şehr-engîz-i Saray

Yakın geçmişte belirlenmiş yitik şehir-engizlerden biri de Selâmî'nin Saray için yazdığı şehir-engizdir. Yaşar Aydemir, Hâdî'nin Saray şehir-engizi üzerine yazdığı makalesinde bu bilgiyi edebiyat kamusu ile paylaşır: "Hâdî'nin eseri bize, diğerlerinden farklı olarak, iki önemli bilgi vermektedir. Birincisi, şimdiye kadar kaydına rastlamadığımız Selâmî mahlaslı şairin Saray için yazılmış bir şehrengizinin olduğu..." [Aydemir: 36-37] Yazar, bu bilgiyi ise Hâdî'nin şehir-engizinde geçen aşağıdaki bölümden çıkarmaktadır:

girü didi diseḡ anı revâdur
ol edrene imiş bu da serâdur
müberhen eyleyüp didi kelâmı
mesîḫîden gelüp soḡra selâmî
bu meydâna girüp atını sürmiş

¹² Kemâlî'nin sözkonusu şehir-engizinin varolduğu ile ilgili kaynakça bilgilerine şu adresten eriştim: https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=101777.

Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu'nun III. cildinde de Kemâlî'nin şehir-engiziyle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

۳۳۳۱ - شهر انگیز:

نظم : كمالی و آخرون

وهی منظومه ترکیه نظمها جماعة من الشعراء، فی وصف العلمان منهم شاعر مخلصه كمالی (هكذا فی كشف الظنون).

نسخة مخطوطة، ناقصة الآخر، اولها:

یا الهی يتم او خسته و زار ... الخ

بکلم فارسی، مدون تاریخ، ضمن مجموعة من ص ۱۸۵ - ۱۹۳، مسطر تها ۱۷ سطرا، و فی قالب ۱۹،۵ × ۱۱ سم.

(۱۲۹۸ شعر تیموریة)

Metne şu an için erişemediğimi eklemeliyim.

o tarz üzre o da bünyâd urmuş
serâyun bir zemân dil-berleri
aņup vaşf eylemişdür her birini
belürdi lik anlarun 'uyûbı
oğullarına degdi devr-i hûbı
bu nevbetde bu şehrün hûbı çokdur
birinün mişli ğayrı yerde yokdur
ne var bunları sen de vaşf idersen
o gitdügi yola sen de giderseņ

[Aydemir: 42]

Sülûkî - Şehr-engîz

Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zünûn*'da şehr-engîz yazan şairler arasında saydığı bir diğeri şair de Sülûkî'dir. Ne yazık ki şehr-engîzin hangi şehir için yazıldığı belli değildir. Ancak Sülûkî'nin bir şehr-engîzi olduğunu bildiren Kınalı-zâde, şehr-engîzden de beş beyit kaydetmiştir:

...ve bir şehr-engîzi vardur. inşâf budur ki ğâyetde hûb di-

mişdür. bu ebyât andandur:

birisi tâlib-i 'ilmün 'ömeridür
muṭavvel şanma medhün muḥ taşarıdur
bizim mâkşûdumuz 'izz-i vişâli
velî maṭlûf-ı 'âlemdür hayâli
anun yolında 'ömrin itmeyen şarf
kelâm-ı 'ışkdan bilmez o bir harf
muḥammeddür birisi şeyḥ-zâde
ḥudâ virmiş aņa hüsn-i ziyâde
taşarru' iderüm ḥaḥ ḥazretine
elin alup girem tâ ḥalvetine

[Kınalı-zâde: 481-482]

Agâh Sırrı Levend ise şehr-engîzinden Âşık Çelebi'nin sözettğini aktarsa da gerçekte şehr-engîz bir de Beyânî tezkiresinde anılmaktadır. Beyânî şehr-engîz için "Zerâfet-âmîz bir laṭîf şehr-engîz" demektedir ve aynı beş beyti alıntılmaktadır olması gerektiği gibi küçük değişikliklerle. Âşık Çelebi ise kendisiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

amasiyyadandır. adı mehemmedür. kâtibler içinde elif gi-
bi ser-âmeddür. Tâlib-i ma'rifet ve kemâl-i nîk-nefes ü hoş-
hısâl yigitdür. hûb-âvâz u berbağ-nevâz u terâne-perdâzdur.
ümerâyâ muşâhib ve ümenâyâ kâtib olagelmişdür. maḥbûb
sevdâsıyla ve seyâhat hevâsıyla vaḥanından cüdâ düşüp rû-
miline geldükde fakîrûn yanına gelüp ser ü kârı bizümle ol-
dı ve bizim şî'rimüze nazâ'ir diyüp güftâr-ı eş'ârı bizümle ol-
dı. ḥâlâ kifâf-ı nefis belki ancak sedd-i ramağ olacak kitâbet-
le kâni' ü ḥamza bâlisiyle 'âlem-i visâlde bî-mezâḥim ü
bî-mâni'dür. ḥâlâ yine rûmillerinde seyâhatde her gördüğü
maḥbûba izhâr-ı 'ışk u muḥabbetdür. [Âşık Çelebi, Meredith-
Owens: 161b, Kılıç: 545]

Tabî - Şehr-engîz-i İstanbul

Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâsı*'nda "islâmboldandır. dâniş-mend-i hûş-mend
ḥâifesinden ḥab'-ı pür-zîver olmağın şehr-i mezkûruḥ cevânları için şehren-
gîz-i maḥabbet-âmîz dimiş ki maḥbûl-i erbâb-ı 'ayş u hûzûr olmışdur" [Ahdî:
403] dediği tabî'nin şehr-engîzi tam olarak yitik sayılmaz. Şehr-engîzle ilgili
bilgilerimizin kaynağı olan Mustafa İzzet'in bitirme tezinde "kitabçı Ahmed
beyin başı ve sonu olmayan bir mecmua parçasından alınmıştır, aslı kendile-
rindedir" [48] dediği bu şehr-engîz, bugün sözkonusu mecmua kimdeyse, onda-
dır. Mustafa İzzet ise kimi alıntılar da yaptığı şehr-engîzle ilgili bölümde şu
bilgileri vermektedir meraklısına:

Tabî'nin İstanbul Şehrengizi

Dizi: Münacat 28, Sıfatı Şita 10, Sıfatı Bahar 10, Şehir
Tasviri 23, Gece ve Gündüz 10, Sebebi Telif 13, Vasfi Hu-
ban 86, Hateme 12 (5 gazel)

Çerçeve ve Kısaltma

Münacat: Hudaya bir zaifü nâtuvanım
Cihan içre gamile tevemanım

Burada namazda, oruçta, secdede... maḥbub fikrile maşbu
olduğunu, gözünde Karun malının ehemmiyeti olmadığını,
af vs.'yi anlatır:

Kış Tasviri: Erişdi yine birden ruyu âlem
Yüz aklığın kazandı oldu hurrem

Bahar: Çu baş kaldırdı yine şîh ezhar

Adüvvi din girizan oldu nâçar
Şehir Tasviri: İçinde cevrü hicranü sitem bol
Felekte yokdurur illa şitanbul

“Eğer bu şehrin etrafını tasvire kalkarsam söz uzayacaktır. Ancak dört yer vardır ki onu vasf edebilirim, Eyyub, Kâğıdhane, Yeni kapu mesiresi, Beşiktaş.

- Nola hubane meva olsa Eyyub
- İkinci rükünü Kâğıdhane anın
- Yeni kapuda bir yeni mesire
- Anun dördüncü rükünüdür Beşiktaş

Gece: Felek çun gizledi mehrin çeragın

Gündüz: Seher çun oldu tıflı subhibidâr

Sebebi telif: Ederken bunları ben cümle seyran
Erişdi yanıma cem oldu yâran

“Bahar geldi evde durulmaz, yalnız gülistan neye yarar, güzellerle bir şehrengiz yazmak diledim...”

Güzeller: Güzeller içre dersem kim seramed
Bu gün şemsi cihan kaftancı Ahmed

86 beyitle 40 güzeli ikişer beyitle metheder: Sarac Ahmed, Ak Musli, Subaşı Zade, Mutab Zade, Şeyh Zade, Hasan Bali, Neyzen Oğlu, Kık Mahmud, Meni Saç Hamza, Musli, Hamacı Zade Ahmed, Abdi, Kurt Bali, Simkeş, Osman, Mücellit Sefer, Derviş, Gömlekcı Kerim, Haffaf Zade, Bey Zade, Sultan Oğlu, Kehhal Oğlu, Takyacı Musli, Şekerci, Abdi Şah, Macuncu Mehmed, Galatalı Azab, Kul Oğlu Ali, Bıçakcı, Mücellit Bali, Tacı Zade Musli, Miri Aşıkân...

Hateme: Gazel

İlahi bunları alemde berkarar eyle

Kamusun aşıkı üftadesine yar eyle

Eserin Sonu: Bu kavli bu ki kadir etti Settâr

Beğenmezsen birisin sen de et var

Mukayese: Mesihiye nazaran kış ve bahar tasvirleri sebebi telif gibi küçük ilaveler varsa da hemen satır satır onun tesiri altında kaldığını görmekteyiz:

Mesihî: İlâhi acizü zaru zebûnum

Tab'i: Hüdaya bir zaifü natüvanım

M: Cihanda var mibir ben denlu gümrah

- T: Olaldan nefsi gümrah bana hemrah
Benim yareb tariki hakta gümrah
- M: Beş on gün eylesem ger savma niyyet
Bozar ol niyetümü eydi vuslat
- T: Ger etsem Kâbeye gitmeye niyyet
Verir kûyü bütan bana nedamet
- M: Elüm kaldırsam ellerle duaya
Sanuram el uzattım merhabaya
Çu mescid içre dönem kibleye yüz
Cemâl i yâr olur mehrab döb düz
- T: Namaza mescid içre bağlasam el
Görüb parmağile gösterir el
Ne mümkündür ki koyam secdeye baş
- M: Kılıver her gece mahbûb fikrin
- T: Gönülde her zaman mahbûb fikrin
- M: Bu suçlarıyla beni tartarsa Rahman
- T: Günahım cümle vezn eyleser Yezdan
- M: Bu şehrengize ver şehir içre şöhret
- T: Bu şehrengizi kıl gün gibi meşhur
- M: Bu gün meydanı hüsn içre serâmed
- T: Güzeller içre dersin kim serâmed
- M: İlâhi her birin payende eyle
- T: İlâhi bunları alemde ber karar eyle
- M: Mesihî medhi bu denlu becerdi
Beğenmezsen yürü var sen de eyle
- T: Bu kavli buna kadir etti Settar
Beğenmezsen birisin sen de et var

Bu mukayese gösteriyor ki Tabî'nin:

Bu şehrengiz idi bir güşte mana
Gelüb etti Mesihî anı ihya
Halef oldum ana ben merdi ahkar
Dürü tabımla verdim ana ziver

Demesi yalnız bir tevazu eseri değil aynı zamanda yerinde bir itiraftır. Halbu ki diğer şairler için:

Yanımda gayri şair haru hastır, diyor
Hiçbir yerde bu şehrengize dair bir kayid görülemediği gibi eserde tarihini tesbit edecek bir madde de bulunama-

mıştır. Bu şehrengiz diğerleri içinde Mesihinin sadık bir kopyasıdır. [Mustafa İzzet: 46-48]

Ahdî - Şehr-engîz

Yeri gelmişken anılması gereken bir yitik şehrengiz de Ahdî'nin şehrengizidir. Bu şehrengizden de Mustafa İzzet'in bitirme tezi sayesinde haberdar oluyoruz. Mustafa İzzet, Kitapçı Ahmed'in elinde Ahdî'nin bir şehrengizinin bulunduğunu söylediğini, ancak görmediğini belirtiyor. Tezin sonunda belirlediği şehrengizlerin dökümünü verirken de Ahdî'nin de şehrengizini yazmış ve çıkma ile Kitapçı Ahmed'de olduğunu bildirmiş. [II/74] Ancak kaynaklarda Ahdî adını kullanan şairlerden hiçbiri için şehrengizi olduğu bilgisine yer verilmemiş. İlginç olan Agâh Sırrı Levend'in de tezden haberdar olmasına karşın kitabında bu bilgiye yer vermemiş olması.

Tâbi'î - Şehr-engîz

Şehr-engîzi yitik şairlerimizden biri de Tâbi'î'dir. Kendisinden sözeden tüm kaynaklarda benzer sözcüklerle ya da biçimde şehrengizi olduğu bildirilmiştir. Ne var ki elimizde şehrengizden tek bir dize bile bulunmamaktadır.

edirneye şehrengiz didi görenler mesîhî şeker-rîz bu dalı
şehd-âmiz didi.

[Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 258a, Kılıç: 831]

mesîhî iniş şehrengizine andan eyi nazîre kimse dimemiş
dür.

[Kınalızade: 235]

Adı Ali, mahlası bâzan Feyzî ve bâzan da Tabi'î idi. Yazma san'atında tam bir hüner sahibi idi ve ağır zeameti vardır. Mesîhî'nin şehrengiz'ine nazîre yazmıştır.

[Hıbrî: 124]

Âşık Çelebi şairle ilgili ayrıca şu bilgileri vermektedir:

edirnedendür. adı 'alidür ta_halluşı gâh feyzî vü gâh tâbidür.
şi'r ü _hat_hu_h ve kemâlün câmi'idür. _tab'ında kabiliyyet vü
her nev'a hüner kesbine ehliyyet nihâyettedür. bir zemân
su_hte olup çok nesne kesb idüp çok nüs_ha gördi. bir zemân
dalı _hat_ha 'ışık peydâ kı_hlup bir iki nev' kalemi ele götürdi.
bir zemân dalı _hi're mûmâreset itdi anda dalı _hkaşidede ni-
cenün_h beytin bozup meşnevîde gözlerine _hılka-i mîm mış-
râ'dan kâfiyeyi teng idüp gâzel-i penc-beytde nice zîr-dest-

lerün pencenin burdı. [Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 258a,
Kılıç: 831]

Nihâlî - Gazeller

Yukarıda vurguladığım gibi Nihâlî'nin bir şehir-engizi olduğu ve bunun da meydana olmadığı varsayımsaldır. Kendisinin esnaf güzelleri üzerine yazdığı gazelleri, bir şehir-engizde mahublar vasfında yazılan bölümleri andırıldığından şehir-engiz sınıfında değerlendirilmiştir. Agâh Bey "Eser esnaf güzellerini tasvir eden gazellerden ibarettir" demekle yetinmiştir. İskender Pala, ayrıca, bunların varolan bir şehir-engizden parçalar olabileceği varsayımından yola çıkarak metni "meydanda olmayan" şehir-engizler arasında saymıştır. Metin Akkuş ise eldeki parçalar dışında bir metin olmadığı görüşünden hareketle elde bulunan şehir-engizler arasında Nihâlî'nin hangi şehir için olduğu belli olmayan yapıtını da saymıştır.

Nihâlî'nin bu türden şiirler yazdığını ve oldukça da başarılı olduğunu Sehî tezkiresinden öğreniyoruz:

tarîk-i şî'rde başka tarz-ı haşşî ve bu üslûba kendünün ihtişâşî var ekşer eş'ârı ehl-i hırfet hakkında vâkı'a olmuş lutfdur vilâyet-i rûmda degül belki 'arabda ve 'acemde ve pehlevî dilde bu üslûba şî'r dimiş kimesne yoktarîkînde ferîdü'd-dehr ve mümtâzü'l-'aşrdur bu vâdîde le'â'if kısmında söz söylemek bu kadar olur artuk demek olmaz bu rengde şî're bu çâş-nî virmek muhâl-i 'akldur hiçbir vechle maqdûr-ı beşer degül anuñ eş'ârın şahib-i zevk olan ma'lûm ve ehl-i şevk biltemâm mefhûm idinür¹³ [Sehi: 229-230]

Tartışmalı durumu yaratan ise Âşık Çelebi'nin tezkiresinin Nihâlî madde-sinde alıntılacağı gazellerdir¹⁴:

ve her hırfet ehlinden bir dil-bere anuñ evşâfına mahşûş birer Gazel dimişdür.

¹³ Bu bölümü Mustafa İsen, yanlışlıkla "Nihâlî" yerine "Nihânî" olarak basılan bölümde şu biçimde bugünün Türkçesine aktarmıştır:

Mevlânâ Nihânî

Şiirlerinin çoğu zanaatkârlar hakkında yazılmış latifelerdir. Anadolu'da değil, belki Arap, Acem ve Pehlevi dilinde bu üslubda şiir söylemiş kimse yoktur. Bu yolda zamanın yegânesi ve asrının seçkini idi. Bu vâdîde, latife konusunda söz söylemek bu kadar olur, daha fazlasını demek mümkün değildir. Nihânî gibi, şiire bu çeşniyi verebilmek aklen imkansız ve beşerin kudreti dışındadır. Onun şiirlerini zevk sahipleri bilir, şevk ehli anlar. [160]

¹⁴ Edith Gülçin Ambros bu gazeller üzerine yazdığı yazısında "sîm-keş" ve "çizmecî" için yazılan gazellerin Necâtî divanında yer aldığını belirtmiştir. Buradaki gazellerin de hepsi olmasa da bir bölümü yazıda alıntılanmış, kullanılan sanatlarla örnekler verilerek değerlendirilmiştir. Ambros'un gazellere ilişkin yargısı da yeni ya da Nihâlî'nin şahsına münhasır bir özelliği olmadığı yönünde olmuştur [17].

der-vaşf-ı hayyât

bir güzel derzinüñ oldı bu gönül âvâresi
kim anuñ 'uşşâka dâ'im eksük olmaz yâresi
gözlerüm engüştvâne kirpigümdür igneler
kanlı yaşum âl ibrişimdür ey cân pâresi
derd ile inceldi çirpi ipi mânendi tenüm
yaş ile döndi tebâşire bu gözüm karesi
dil metâ'ı şındı biçilmez mi vaşluñ câmesi
şabr işi bitdi dikilmez mi yâ bağrum yâresi
âteş-i sînemde gel kızdur otuñı dostum
yüfa geçsün işigün külhanı anda yüzi karesi
yüzün astârıñ degül ol derzi dil-berden kesel
yoħsa çalınur rakîbâ lehçenüñ kâvâresi
ey nihâlî derzi dil-berler kocayın dir isenç
külhanî olmağdan özge yokdur anuñ çâresi

der-sîmkeş

kıldı sergerdân beni bir sîm-sâ'id sîmkeş
kim yaraşur iki çarħı olsa aña ay u güneş
dest-i devrân mıtrağ ile ursa gam üzre rakîb
göreyin dögsün kafañı dâ'imâ ser-taħtaveş

velehû

sevdi gönlüm yine bir sîm-beden sîmkeşi
ki ħased iltür anuñ çarħına çarħıñ güneşi¹⁵
çeke gördüm kaçara gelmedi ol sîm beden
iş mi oñar kişinün oñmaduğ olınca başı¹⁶
dest-bûsı hevesine düşeli şırma mişâl
çarħı-ı gamda tenüm inceldi tolaşı tolaşı¹⁷

der-palândûz

sen palândûz olalı ey şâh-ı serv ü sîmten
sâz gibi incelüp zerd ü nizâr oldı beden

¹⁵ Necatî Beg Divanı, gazel 606 - beyit 1

¹⁶ Necatî Beg Divanı, gazel 606 - beyit 3

¹⁷ Necatî Beg Divanı, gazel 606 - beyit 4

al palânun ħar rakîbün çayıra şal otlasun
nev-bahârum biz senünle idelüm seyr-i çemen
hasretinden ol palândûzun ölürsem dostlar
semer agacını tâbût eyleş içlikden kefen
göz yaşıyla yuyuben itdükde tekfin eyleşüz
sıgr-pûşın setr-pûş ü bâl-pûşın pîrehen
hem-lekende taşını seng-i mezâr eyleş bağa
tâ ziyâretgâh olam ol taş bağırlı yâre ben

der-âşpez

eşkümü gördi kâse-i çeşmümde dânevâr
aş yirür oldu kanuma ol âşpez nigâr
beñzerdi şahın dâne birincine ol mehün
pür lü'lü olsa ger sade-i dürr-i tâbdâr
gam yime ħân-ı vaşla dilâ irmedük diyü
bir gün ola ki nân u nemek ħakķın aña yâr
beñzerdi köftesi demiri serve râstı
ger serv mîve virse bu vech ile âbdâr
nân ħakķıçün ki tâzelügi şiş kebâbınun
gülşende kıldı şâh-ı gül-i sür ħı şermsâr
beñzer şol aya köftesi pişen tevâsında
şol sîne k'ola âteş-i ışık ile dâgvâr
döküldi yüregüm yine sâtûr-ı derd ile
cem' olalı dükânına bir niçe köfte ħâr
odlara yakduñ odını da ħı benüm gibi
dîvâne-veş egerçi ki tutmışdı kûşşâr
dest-kefçeñ urur aşçı şekerdi bulunmaya
fenn-i zarâfet içre nihâlîden üste kâr
ħân-ı ħalîl ü sofrâ-ı cömerd ħakķ için
kârûña kesbünge bereket vire girdgâr

der-şerbetçi

bir güzel şerbetçiye cân ile oldum müşterî
kim kesâd itmiş lebi cüllâbı şehd ü şekkeri
luğ ile şekker sözi sehduñ eritmiş yüregin

ķahr ile şîrîn lebi fükâya koymış sükkeri
lebleri sırrın fukâdan şorma ey 'âşık anuñ
rind-veş câm-ı şurâhîden şoralum gel beri
bu ıssıya ķarlar mı ķatlanur ki her engel gelüp
leblerüñ yâdıyle iķe ol şeker şerbetleri

der-börekçi

bir börekçi dil-berüñ 'ışķında dil merdânedür
kim gönüller yapmada dâ'im işi rindânedür
yüregüm yağıyla göñlüm hıamırın yazmağa
sînesi pîş-tahta sîmîn ķolları merdânedür
naķd-ı cân virüp böreginden yiyen 'âşık didi
loķması şâhâne vü kıymetde dervişânedür
niķe dil murgın şikâr idüp börekler bağlamış
beñzer ol kebküñ yine 'azmi bugün seyrânedür
sep bu yanmış sîneye vaşluñ şuyın iki gözüm
kim börekçi furunı gibi tutuşmuş yânedür
rîş-i hıand ile piyâza çekdüğüne ey peri
bu nihâlî ger inanursa 'aceb dîvânedür

çizmeci

ķünkü bildik ey göñül ol çizmecinüñ şânını
oñayın dersenķ kölesi gibi bekle yanını¹⁸
işçilük yeg ķün güzel sevmekde üstâd olmadur
rûzigârın gözleyüp sür ustanuñ devrânını¹⁹
'arşdan rûhü'l-emîn ide hezârân âferîn
bir nazar kürsîde görse ger ol âdem cânını²⁰
yâre bizden dikicilük ideyiñ dirdi raķîb
keb yumazmış şoñra tıuyduk ustâmuñ yalanını²¹

¹⁸ Necatî Beg Divanı, gazel 583 - beyit 1
ķünkü bildiñ ey göñül ol çizmecinüñ şânını
uñayın dirsenķ kölesi gibi bekle yanını

¹⁹ Necatî Beg Divanı, gazel 583 - beyit 3
işçilük yegdür güzel sevmekde üstâd olmadan
rûz gözleyüb süresin ustamuñ devrânını

²⁰ Necatî Beg Divanı, gazel 583 - beyit 7
'arşdan rûXü'l-emîn eyler hezârân âferîn
bir nazar görse idi kürsîde ol Adem cânını

²¹ Necatî Beg Divanı, gazel 583 - beyit 5
yâra bir dikicilük itdüm dir idi seg raķîb
keb yonarmış şoñra bildüm ol itüñ yalanını

ol güzel çizmeceye çîrîş geçirmiş müdde'î
vây boz idi ağzınıñ şol yunmaduğ güldânını²²
rîşte-i zülfinden istersenñ nihâlî destres
pâd vâli gibi düş pâyına tut dâmânını²³

ķazzâz

dil meges gibi tolaşdı ķaldı zülfi ağına
'ankebût-ı hâlîni bend ideli saç bağına
deste deste gunceler kim bağlamışdur bâğbân
beñzer ol ķazzâz dil-ber degmesinüñ ağına
iligüm şunğa ķurur yanından üzülmez rakîb
şöyle beñzer deldi taķdı eşkilüki bâğına
deste çöpi gibi destin öpmedin bulur nasîb
o kılardan saçlı ķazzâzuñ düşen ayağına
ķuşağı bek dil-bere olmaķ dilersenñ müşterî
gel nazar ķıl dezgehi üzre anuñ ķuşağına
hûr-veş dil-berler ile şimdi ķazzâz yemez
ey nihâlî gör ki dönmişdür behişt uçmağına

mîve-fürûş

meger ki bâğ-ı cemâli bitürdi ter mîve
nigâr mîve-fürûş oluben şatar mîve
dükânda ķarşusına boyın egüp aşılmış
'aceb o sîb-i zenehdânı mı sever mîve
veyâ benüm gibi hecr odına mı yanmışdur
ki tırmadan şararup şararup geçer mîve
hiç olacaķ bitecek derde uğramadı gibi
dükân dükân yürüyüp der-be-der gezer mîve
nihâlî şî'ri yine bâğ-ı hüsne dönmişdür
ki her budağı virür tâze tâze ter mîve

---

²² *Necatî Beg Divanı*, gazel 583 - beyit 4
ol güzel başmaķcıya çîrîş geçermiş seg rakîb
vây boza idi ağzınıñ ol yunmaduğ güldânını

²³ *Necatî Beg Divanı*, gazel 583 - beyit 8
sâye-i zülfinden istersenñ necatî dest-res
pazvalı gibi düş ayaga tut dâmânını

boza-hâne

boza- hâne açalıdan ol dildâr
kaldı der-beste hâne-i hummâr
la'li şevkıyle hoş idüp humda
mey yirin tutdı boza-i tâtâr
mâh-ı nev çiçegi olursa ne tan
çün güneş yüzlidür o dezgehdâr
virdügi boza aqlımız aldı
daru mı katdı yoğsa ol 'ayyâr
her ki hatı-ı gubâra kıldı nazar
aşa keşf oldu 'âlem-i esrâr
tarı tamına reşk ider o mehûn
bunca encümle künbed-i devvâr
cevri idinci bağrumızı kebâb
âteş-i 'ışkı kıldı cânuma kâr
bâzâra giden olmağa mûm idük
biz fakîr ile eylese bâzâr
yarmacısı olmağa yaramaz
taş yararken bu tâli-i murdâr
bâri ol dil-berün hamîrgâri
ola bilsek nihâlî âhir-i kâr
serdeh-i vaşlına irem dirseñ
ardla sohbetin koma zinhâr

[Âşık Çelebi, Meredith-Owens: 143a-144b, Kılıç: 488-494]

Gazeller, kişiyi kuşkuya düşürecek türden olsalar da bir şehr-engîzin parçaları iseler Âşık Çelebi'nin bunu bildirmemiş olması, atlaması pek olanaklı görünmüyor. Kendisi başka şairlerin şehr-engîzlerine gönderme yaparken bu kapsamda alıntı yaptığı bir şehr-engîzi anmaması düşünülemez.

* * *

Sonuç

“Meydanda olmayan” şehir-engîzlerin sayısı bütün çekinceler bir yana konacak olursa 18’dir. Ne var ki değişik gerekçelerle bunların kimilerinin gerçekte bugün anladığımız anlamıyla şehir-engîz olmadıklarını, kimilerinin ise yitik olmadığını söyleyebiliriz. Kaynaklarda Belîğ’in yitik şehir-engîzi için “üç cild miqdârı nazm u neşr ile şehir-engîz tahrîr etmişdir” denilmesi bir yana Fikrî’nin şehir-engîzi için “niçe şehir-engîzi vardır” ya da “hûb şehir-engîzleri vardır” denilmesi düşündürücüdür. Mehmed Çavuşoğlu’nun Hayretî’nin Yenice şehir-engîzi için yazdığı makalenin girişinde “Bu ta’bîri tam bir tabîilikle kullanılan Mesîhî’nin edâsından ondan önce şehir-engîz terkinin kullanılmış olabileceği kuvvetli bir ihtimâl gibi görünmektedir” [81] biçimindeki belirlemesi ile Âşık Çelebi’nin Mesîhî maddesinde ilk şehir-engîzi yazmış olmasına hiçbir özel vurguda bulunmaması [Kılç: 423] da bu durumu destekler görünüyor.

Bu kullanımlar ve belirlemeler, şehir-engîz denilince mesnevi vadisinde yazılmış şiirler dışında daha kısa sayılabilecek benzer konulu şiirlere de gönderme yapıldığı anlamına gelebilir. Selim Kuru da “Gazelde Sevgilinin Cinsiyetlendirilmesi Açısından Erkek İsimli Redifler” başlıklı yazısında türün kökeni bakımından benzer bir duruma dikkat çekmektedir.

...şehirengiz türü ile gazelerde erkek isimlerinin kullanımı arasındaki ilişki gayet açıktır. Fars edebiyatındaki şehraşub türünden ziyade, şehirengizin belli erkek isimlerini redif olarak alan gazel söyleme modasına daha yakın olduğunu düşünüyorum. Osmanlı sahasında 1512’den itibaren belirlemeye başlayan şehirengizler, belli şehirlerdeki genç erkeklerin en güzellerinin isimleri üzerinden edebi sanatların kullanımının sergilendiği metinlerdir. İlk Mesîhî tarafından yazılan şehirengizler, bir nazire yarışı oluşturmuşlar ve böylece klasik bir anlatı haline dönüşmüşlerdir. Yukarıda adlarını andığım erkek isimli redifli gazeller yazan şairlerin bazıları şehirengizler de yazmışlardır. Bu metinlerin çoğu 1550’den önce yazılmıştır. Sonraları bu eserler giderek daha uzun anlatılara dönüşerek katılmış, ilk örneklerinde görülen oyunlu kısa metinlerden farklılaşmış ve mahbubpe-restlik eylemini imler biçimde mecazi aşk ile gerçek aşkın karşılaştırıldığı metinlere dönüşmüştür. Onaltıncı yüzyılın

başlarında şehrengiz yazan şairlerin aynı zamanda erkek isimleri içeren gazeller de yazmaları farklı ilgilere sahip bir şair grubunun varlığını da göstermektedir. [Kuru: 87]

Kuru, şehr-engîz türünün “Fars edebiyatındaki şehraşub türünden ziyade, şehrengizin belli erkek isimlerini redif olarak alan gazel söyleme modasına daha yakın olduğu” yargısında oldukça haklı görünüyor. Zaten edebiyatımızdaki türlerin kökenleri ve gelişimleri ile ilgili başka metinlerde de Kuru'nunkine benzer yorumlarla, ilişkilendirmelerle karşılaşmak olanaklı. Sözgelimi Cemal Kurnaz bilâdiyelerle ilgili çalışmalarında türün kökenini benzer içerikteki daha kısa şiirlere bağlamaktadır.

...bilâdiyeler, baştan sonra belde adlarının tevriyeli kullanımıyla yazılan şiirlerdir.

Aslında edebiyatımızda bu uygulama yeni değildir. Şairlerin eskiden beri şehir adlarını kelime anlamlarını göz önüne alarak teşbih unsuru olarak kullandıkları, bunu yaparken de bazan da tevriyeye başvurdukları bilinmektedir.

...

Bu örneklerden, özellikle şehir adlarının tevriyeli kullanılmış olanları bilâdiye türünün çekirdeğini oluşturmaktadır. Daha önce şiirlerde tek tük beyitlerde görülen bu kullanım, şiirin bütün beyitlerine yaygınlaştırılarak bilâdiye türü meydana getirilmiştir. [Kurnaz: 300]

Türlerin kökenlerine ya da dönüşümlerine ilişkin kuramlar da zaten böylesi dönüşümlere işaret etmektedir. Alastair Fowler *Kinds of Literature* başlıklı çalışmasının “Transformation of Genre” bölümünde türlerin dönüşümüne, değişimine neden olan belli başlı etkenleri sıralar. Bunlardan ilki yeni bir konunun icadedilmesidir. Böylelikle kuralları, yapısı -belki de keskin sınırlarla çizilmiş- bilinen bir türün içinde ortaya çıkan yeni konu, zaman içinde türün kendisini ele geçirip bağımsızlığını ilan edebilmektedir. [Fowler: 170] Bu durum Kuru'nun redifi erkek adı olan gazellerin ortaya çıkışını açıklamasına karşılık gelmektedir bir bakıma. Dönüşüme neden olan ikinci yöntem ise kendi içinde bütünlüğü olan kısa kısa edebi metinlerin cem edilmesidir. Ancak burada eklenmesi gereken bu bir araya getirmenin, düz bir derleme işi olmadığı, bir araya getirilen parçaların yine belli bir bütünlük göstermesi için bağlantı bölümlerinin ya da onları bir arada tutacak genel bir çerçevenin de çizilmiş olmasıdır. Bu biçimde ortaya çıkan yeni tür, bir araya getirilen küçük parçalar-

dan başka bir şey olduğu gibi karadüzen bir mecmua işi de olmayacaktır. [Fowler 2002: 171-172] Bu açıklama da tam olarak Kuru'nun şehir-engizlerin, Kurnaz'ın da bilâdiyelerin ortaya çıkmasına ilişkin açıklamalarına karşılık gelmektedir.²⁴

Bütün bu ayrıntıları gözönünde bulundurunca yitik olduğunu varsaydığımız kimi şehir-engizlerin yitik olmayabileceği, gerçekte ortada bugünkü kavramsallaştırmamıza karşılık gelen bir metnin olmayabileceği varsayımında bulunabiliriz. Kuşkusuz bu bir varsayımdır, ancak boşa atılacak bir varsayım da değildir. “Meydanda olmayan” şehir-engizlerin hemen hepsi tür için “erken dönem” sayılabilecek bir zamanda yazılmıştır, bir ikisi dışında hepsi de Hicrî X. yüzyıl mahsulleridir. Bu nedenle şehir-engiz teriminin kendisinin sözkonusu dönemde tam olarak mesnevi vadisinde yazılmış türe mi gönderme yaptığı yoksa mahublar vasfında yazılan münferid kısa şiirlere ya da bu türden şiirler mecmuasına mı gönderme yaptığı tam olarak oturmamış olabilir. Olanaklıdır ki her ikisine birden göndermesi olan bir terim olarak kullanımdaydı. Çavuşoğlu'nun “ta'biri tam bir tabiilikle kullanan Mesîhî'nin edâsından ondan önce şehir-engiz teriminin kullanılmış olabileceği kuvvetli bir ihtimâl gibi görünmektedir” [Çavuşoğlu: 81] demesi de benzer bir hissin sonucu olabilir. Hatta bu iki anlamlı kullanımın varlığını örtük olarak da olsa çok geç dönemlere kadar sürdürdüğünü Sünbül-zâde Vehbî'nin Mâliye Nâzırı Defterdâr Hilmî Paşa için yazdığı gazele “şehir-engiz” adını vermesinden çıkarsanabilir [Pakalın: III/327]. Bu ikili kullanıma içkin olan durum ise türün önceliğinin şehir ya da meslek değil “mahbûb” olduğudur.

Nihâlî'nin gazellerini de bu yorumlar bağlamında değerlendirecek olursak şehir-engiz olmadıklarını söyleyebiliriz. Gazeller, bu özellikleri ile daha çok

²⁴ Bu -kendi içinde belli bir tutarlılığı olsa da- sonunda bir yorumdur. Türün gelişimi başka biçimlerde de yorumlanabilir. Sözgelimi Emine Tuğcu'nun yaklaşımı başka bir yorum olarak görülebilir.

Şehrengiz “tür”ünün Türk edebiyatındaki gelişimi düşünüldüğünde şöyle bir yapı ortaya çıkmaktadır: Türün öncelikle İran edebiyatında şairin bir şekilde gittiği veya bulunduğu şehirde karşılaştığı olumlu veya olumsuz izlenimlerden hareketle yazdığı şiir parçalarının, tarihsel süreç içerisinde, şehrin güzelliklerinin ve özellikle şehirde bulunan güzellerin / esnaf güzellerinin (mahbûplarının) anlatılması şeklinde iki kola ayrılarak müstakil eserler haline geldiği görülmektedir. Türün bu iki kolundan ise Osmanlı edebiyatında daha çok ikincisi gelişme göstermiş, XVI ve XVIII. yüzyıllar arasında sayısı elliyi aşan şehrengiz metni yazılmıştır. Çoğunlukla mesnevi nazım şekliyle yazılan bu şiirler, esnaf güzellerini konu alması ve içinde barındırdığı toplumsal hayata ait unsurlar bakımından Osmanlı edebiyatında farklı ve önemli bir yer tutmaktadır. [Tuğcu: 29]

[Tuğcu'nun türün iki kola ayrılmasına ilişkin bu yorumunu destekleyebilecek şu iki örneğin başlıklarını -tek birer yazmada kullanıldıkları bilgisini anımsatarak- kullanmak isterim. Mesîhî'nin şehir-engizinin tam adı bu ayrıma işaret edencesine “Şehr-engiz Der Medh-i Cüvânân-ı Edirne”dir. Lâmi'î Çelebi de sanki karşılık olmaması için şehri anlatan şehir-engizine “Şehr-engiz-i Mevâzi-i Şerife-i Brusa” adını vermiş, güzelleri anlatanına ise “Nâme-i Şehr-engiz-i Mahâbîb-i Dil-firîb-i Brusa” adını vermiştir. Açıkça birinde “Mevâzi” sözcüğünü diğerinde “Mahâbîb” sözcüğünü kullanarak ayrım yapmıştır.]

Türler ve türleşme ile ilgili ayrıca Hakan Atay'ın Tacî-zâde Câfer Çelebi'nin *Heves-nâme*'si üzerine yazdığı yüksek lisans tezine bakılmalıdır. Mesnevi üzerinden oldukça olumlu ve gidimli bir tür tartışması yürütüyor kendisi [4-19]. Şöyle diyeyim; neresini alıntılacağımı bilemedim.

Fars edebiyatındaki şehr-âşûbların akrabası sayılabilir. Biliyoruz ki Fars edebiyatında bu türün örnekleri konusu olan mahubların adları üzerinden değil öncelikle meslekleri üzerinden kurulur [tafsilâtı için Hasan Çiftçi'nin "Fars Edebiyatı'nda Şehrâşûb I-II" başlıklı makalelerine bakılabilir.]. Zaten Fars edebiyatındaki örneklerinde de doğrudan sözkonusu kişilerin adlarının anıldığı örnekler yoktur. Gerçek, tek bir kişiden çok belli bir meslek grubuna mensup kişilerin bütününe yazılmıştır ve kişileştirmelerin bir yere kadar muhayyel olduğu, Frenklerin deyişi ile buradaki kişilerin *generic* oldukları söylenebilir. Kuşkusuz şairler tek tek konu edilen mesleğin erbaplarından esinlenmektedir; ne var ki, şiirler edebiyatımızda olduğu gibi belirli bir kişiye yönelik yazılmamaktadır.²⁵ Bu şiirlerin Fars edebiyatındaki örnekleri de mesnevi dışında kalan biçimlerde yazılmıştır çoğunlukla.²⁶ Gazel biçiminde yazılan ilk örnekleri de Nihâlî'nin yaşadığı döneme denk gelir.²⁷ "Seyfi-yi Buhârî (ö. 909/1502) gazel kalıbında şehrâşûb yazan ilk şair olarak kabul edildiği gibi, şehrâşûbu gazel tarzında yazmanın da icatçısı sayılmıştır. Nitekim *Senâyi'u'l-Bedâyi'* adlı şehrâşûbu yüzden fazla sanatkar ve meslek erbabından her biri için söylediği gazellerden oluşur" [Çiftçi I: 16]. *Senâyi'u'l-Bedâyi'* birbirinde bağımsız 124 şehr-âşûb gazelden oluşmaktadır ve tıpkı Nihâlî'ninkiler gibi gazellerin biri bile belirli bir kişi için yazılmamıştır. [Sharma 2006: 141].²⁸ Nihâ-

²⁵ Fars edebiyatında şehr-âşûb geleneğinin neye karşılık geldiğine ilişkin yorumlar için şu iki makaleye başvurulabilir:

Sharma, Sunil. "The City of Beauties in the Indo-Persian Poetic Landscape" *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 24 / 2 (2004): 73-81. [http://www.cssaame.com/issues/24_2/sharma.pdf]

Bernardini, Michele. "The masnavi-shahr-shah as Town Panegyrics: An International Genre in Islamic Mashriq" *Erzähler Raum in Literaturen der islamischen Welt / Narrated Space in the Literature of the Islamic World*, eds. Roxane Haag-Higuchi and Christian Szyska. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001: 81-94. Sunil Sharma'ya konuyla ilgili yazışmalarımızda, okumalarımızda ulaşamadığım ayrıntılar ve bilgiler konusunda gösterdiği yakın ilgi ve yolladığı makaleler için teşekkür ederim. Yazışmalarımızın benim için çok yararlı olduğuna söylememe gerek yok.

²⁶ Sharma, Fars edebiyatındaki bu şiirler bütünü için bir tür demek yerine gelenekselleşmeye başlamış belli bir izleğin değişik şiir biçimlerinde işlendiğini söylemeyi yeğliyor [Sharma 2004: 73]. Bu durum iki edebiyatta karşılaşılan örnekler arasındaki bir başka ayrım daha işaret ediyor.

²⁷ Burada Yavuz Sultan Selim'in İran seferinin ardından yüzlerce sanatçıyı İstanbul'a sürmüş / göndermiş olmasının etkileri olup olmadığı da tartışma konusu edilebilir. Unutulmamalı ki bu kişilerle beraber pekçok eser ve kütüphane de İstanbul'a gelmiştir.

²⁸ Bu iki gelenek arasında bağ kurmamıza olanak verecek en azından bir örneğin bulunduğunu burada belirtmem gerekir. Ahmet Ateş'in yayımladığı rubailer arasında adı anılan güzellere bağlanan şiirler de bulunmaktadır [Ateş: 107-109]. Bu şiirler Nuran Tezcan [163] ve Emine Tuğcu [27] tarafından iki geleneği birbirine bağlamak amacıyla kullanılmışlardır. Ahmet Ateş, VIII/XIV. yüzyıldan kaldığını ve I. Kılıç Arslan'ın oğullarından Muhyaddin Mas'ud için Abû Hanifâ 'Abdal-karim b. Abî Bakr tarafından hazırlanan *Macmâ'ar-rubâ'iyât*'tan yapılan bir seçki olduğunu söylediği bölümün başındaki "fihrist"i veriyor ki şu biçimdedir:

Sahâbenin methi; padişahlar; kasap, kebabçı, terzi, külâhçı, ekmekçi, okçu, yaycı sevgililer; kûy u çevgân oynamak; demirci, çiftçi, elbise boyacısı, ayak-kabıcı, sarraf, sırmacı, meyhaneci, nalbant, deveci, hacamatçı, eşekçi, seyis, hallaç; Mehmed, Ömer adlılar; Habeş, Yâkub, Mes'ut, Mahmud, İshak, Osman, Hasan; yıldız, inci danesi, Alevî, Rum; çeng çalan, ney çalan, metrip, def çalan, güzel sesli, rakkas; dört şehir, dört mezhep, dört terkip, dört unsur; mâvi elbise, beyaz elbise, sarı cübbe, altın kemer; altın, gümüş, incili küpe; hacamat yapmak, aynaya bakmak; dudak, zülf, hat; mâşukun hasta olması; sabah, müezzîn, horoz; tecnisat; iltimasat,

lî'nin şiirlerinin de bir bütünün parçaları olmaktan çok ayrı ayrı yazılmış şiirler olmaları, belirli kişilere yazılmayıp meslek erbabına yönelik yazılmaları şiirleri şeh-er-ğizden çok şeh-er-âşûb geleneğine yakınlaştırmaktadır. Şehî'nin Nihâlî'nin şiiri için "vilâyet-i rûmda degül belki 'arabda ve 'acemde ve pehlevî dilde bu üslûba şi'r dimiş kimesne yok" demesi de böylece daha anlaşılır olmaktadır.

Tablo: Meydanda Olamayan Şeh-er-ğizler

Şair	Şehir	Şairin Ölüm Tarihi	Şeh-er-ğizin Tarihi
Ahdî	Belli değil	II. Bayezid & Kanuni?	
Ârif	Belli değil	1068	1068'den önce
Âşık Çelebi	Bursa	979	948
Belîğ	Bursa	1142	1119'dan önce
Feyzî	Belli değil	9??	976'dan önce
Fikrî	İstanbul / Edirne	982	982'den önce
Firdevsî	Belli değil [Edirne?]	961	961'den önce
Garâmî	Kara Ferye	9??	976'dan önce
Hâlîfe	Amid [Diyarbakır]	980	976'dan önce
Halîlî	Bursa	9??	976'dan önce
İntizâmî	Budun	1021'den sonra	1021'den önce
Kemâlî	Belli değil	???	???
Kıyâsî	Belli değil [İstanbul/Edirne]	9??	953'den önce
Nihâlî	Bursa ???	949	949'dan önce
Selâmî	Saray	1228?	1228'den önce?
Sülûkî	Belli değil	9??	976'dan önce
Tabî	İstanbul	1026?	971'den önce
Tâbî	Edirne	1046	971'den önce?

zamandan şikâyet; mâşukun seferden gelmesi, âşıkın seferden gelmesi; insanlık gariplik, âşıklık, rüzgârın dili ile haber gönderme, mâşuka name yazmak, her türlü ahvâl, ihtiyarlık, kuvvetsizlik, bu dünyayı terk etmek lâzım geldiği hakkında. Bunlara ilâveten kaside ve bendler de konulmuştur. [Ateş: 107]

Ateş, yazısında hepsi de Ankaralı olan üç şairden ahen-ger, reg-zen, habeş, tersâ-beçe, melik muhyeddîn, kâziri beşer, sarrâc, muhammed, ömer, na'lbend için yazılmış rubailer alıntılanmakta. Osmanlı edebiyatında da ad anılmaksızın esnaf güzellerine yazılmış gazeller bulunmaktadır. Yine de ada bağlananlar ile şeh-er-ğizler arasında bir bağ kurmak bu şiirlerdeki güzellerin gerçek kişiler olması bakımından bana daha yakın görünüyor. Unutulmamalı ki yukarıda alıntılarımız gibi bu kişilerin gerçek kişiler olduğuna ilişkin veriler de bulunmaktadır.

Yine de önümüzde şöyle bir iş duruyor: "Şeh-er-ğiz" teriminin Farsça ve Osmanlıca edebiyatlardaki serüvenine, kullanımlarına bakmamız gerekiyor. Bu yazı bir yere kadar tezkirelerdeki kullanımlarının dökümünü yapsa da bir başlangıç sayılabilir. Farsça edebiyattaki kullanımlarla ilgili de Selim S. Kuru'nun bir çalışma yürüttüğünü biliyorum. Ayrıca şeh-er-âşûbların tam olarak ne oldukları konusundaki tartışmalar da sonlandırılabilmiş değildir. İkinci bir iş de şeh-er-ğizlerin tür özelliklerinin belirlenip bugün için şeh-er-ğiz olarak saydığımız kimi metinlerin ayıklanması ve tartışma dışı bırakılması gerekiyor. Belki de bu işi tersinden yapmak daha kolaylaştırıcıdır: Öncelikle şeh-er-ğiz saydığımız metinlerin biçim, tertip, mevzu özelliklerine göre incelenmesi ve ardından ayrıştırma yapmak yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Abdurrahman Hibri. *Enîsü'l-Müsâmirîn*. çev. Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil. Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1996.
- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. *Bursalı İsmail Belîğ*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Akkuş, Metin. "Şehrengiz" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. cilt 8. Ankara: Dergah Yayınları, t.y.: 117-121.
- Akkuş, Metin. *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- Ambros, Edith Gülçin. "Turkish Delights" *Wiener Zeitschrift für die Kundes des Morganlandes* 76 (1986): 11-17.
- Atay, Hakan. "Heves-nâme'de Aşk Oyunu: Tâcî-zâde Câfer Çelebi'nin Özgünlük İdeali" Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2002.
- Ateş, Ahmet. "Hicri VI-VIII (XII-XIV) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler" *Türkiyat Mecmuası* cilt 7-8 (1945): 94-135.
- Aydemir, Yaşar. "Hadî'nin Saray Şehrengizi" *İlmî Araştırmalar* 12 (2001): 31-56.
- Bernardini, Michele. "The masnav_-shahr_sh_bs as Town Panegyrics: An International Genre in Islamic Mashriq" *Erzählter Raum in Literaturen der islamischen Welt / Narrated Space in the Literature of the Islamic World*. eds. Roxane Haag-Higuchi and Christian Szyska. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001: 81-94.
- Beyâni Mustafa bin Carullah. *Tezküretü's-Şuarâ*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997
- Boyras, Şeref. "İlk Mensûr Sûrnâme Müellifi: İntizâmî" *Türklük Bilimi Araştırmaları* I (1995): 227-231.
- Canım, Rıdvan. *Latîfi - Tezküretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Çavuşgözü, Mehmed. "Hayretî'nin Yenice Şehr-engizi" *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. cilt IV-V (1975-1976): 81-100.
- Çiftçi, Hasan. "Fars Edebiyatında Şehrâşûb I" *Nüsha* 7 (Güz 2002): 7-18. [<http://www.doguedebiyati.com/Nusha%2007/001.DOC>]
- Çiftçi, Hasan. "Fars Edebiyatında Şehrâşûb II" *Nüsha* 8 (Kış 2003): 41-53. [<http://www.doguedebiyati.com/Nusha%2008/003.DOC>]
- Delicay, Mustafa İzzet. *Türk Edebiyatında Şehrengizler*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, 1935-1936.

- Fowler, Alastair. *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- İntizâmî. *Sûr-nâme*. Atatürk Kitaplığı, Belediye Kitapları Bölümü No: O.108.
- İsen, Mustafa. *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt - Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-Zünûn* haz. Şerafettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge. İstanbul: Milli Eğitim bakanlığı Basımevi, 1971.
- Kılıç, Filiz. *Meşâ'irü's-Şu'arâ: inceleme - tenkitli metin*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. (danışman: Mustafa İsen) Ankara: Gazi Üniversitesi, 1995.
- Kınalı-zade Hasan Çelebi. *Tezküretü's-Şuarâ*. II. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1981
- Kortantamer, Tunca. "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları" *Eski Türk Edebiyatı: Makalerler*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004: 31-54. [Kitabın e-nüshasını Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sitesinden indirmek olanaklı: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=112590&DOSYASIM=EskiTurkEdebiyatı.pdf>]
- Köprülü, Fuad. "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış." *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003: 345-408. [Köprülü, Fuad. "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış." *Yeni Türk Mecmuası* 3 (1932/3): 534-553.]
- Kurnaz, Cemal. "Arayıcızâde Hüseyin Ferdi ve Derviş Ömer Efedî'nin Bilâdiyeleri." *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları* 19 (1995): 299-316.
- Kuru. Selim S. "Gazelde Sevgilinin Cinsiyetlendirilmesi Açısından Erkek İsimli Redifler" *kitap-lık* 107 (Temmuz-Ağustos 2007): 83-89.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul, 1958.
- Meredith-Owens, G. M. (eds.) *Meş_ 'irü's-Şu'ar_ or Tezkere of ' _şık Çelebi*. London: Luzac, 1971.
- Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. cilt III. Kahire: The General Egyptian Book Organisation, 1990.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Pala, İskender. "Şehrengiz (Şehr-engîz)" *Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, t.y.: 463-465.
- Sehi Çelebi. *Heşt Bihişt - Sehi Beg Tezkiresi: İnceleme, Tenkidli Metin, Dizin*. haz. Günay Kut. Sources of Oriental Languages and Literatures, Turkish Sources 5. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1978.
- Seyyid Rıza (Zehrimarzade). *Rıza Tezkiresi*. Neşreden: Dr. M. Sadık Erdağı. Ankara: Gökkuşuğu Kitabevi, 2002.

- Sharma, Sunil. "Generic Innovations In Sayfî Buhârâ'î's *Shahrâshûb ghazals*" *Ghazal az World Literature II / From Literary Genre to a Great Tradition: The Ottoman Ghazal in Context*. ed. Angelika Neuwirth, Michael Hess, Judith Pfeifer and Bôrte Sagaster. Würzburg: Ergon Verlag Würzburg in Kommission, 2006: 141-149.
- Sharma, Sunil. "The City of Beauties in the Indo-Persian Poetic Landscape" *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 24 / 2 (2004): 73-81. [http://www.cssaame.com/issues/24_2/sharma.pdf]
- Solmaz, Metin. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı: İnceleme - Metin*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Snyder, John. *Prospects of Power: Tragedy, Satire, the Essay, and the Theory of Genre*. Lexington: The University Press of Kentucky, 1990.
- Tarlan, Ali Nihat. *Necatî Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1963.
- Tezcan, Nuran. "Güzele bir Şehrengizden Bakış" *Türkoloji Dergisi* 14: 1 (2001): 161-194.
- Tuçcu, Emine. *Şehrengizler ve Âyîne-i Hûbân-i Bursa: Bursa Şehrengizlerinde Güzeller*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, 2007.
- Yılmaz. Kâşif. *Güftî ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2001.

Özet: Türkiye'de eski edebiyatın belli başlı türlerinden biri *şehr-engîz*lerdir. Türle ilgili pek çok çalışma yapılmış olmasına karşın örneklerinin sayıları, kökenlerinin ne olduğu, hangi koşullarda nasıl evrildikleri, nasıl geliştikleri, hangi dönemlerde daha yoğun olarak görüldükleri, hangi değişimlere uğrayıp yeni örneklerinin görülmez olduğu tartışma konusu yapılmamış ya da ayrıntılarının üzerinde durulmamıştır. Bu yazıda türle ilgili iki sorun tartışılmaktadır: İlk türün yazıldığını bildiğimiz ne var ki metinleri yitik olan örnekleri eskil ve yeni metinlere göndermeler yapılarak kayıt altına alınmıştır. Daha sonra türün kökenine ilişkin tartışmalar özetlenmiş, tür üzerine bundan sonra yapılacak çalışmalara katkıda bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Edebî türler, *şehr-engîz*.

Abstract: One of the important genres of the old literary tradition in Turkey is *şehr-engîz* genre. Though there are several articles and studies on the genre, the origin, development, the changes in the genre, the number of its samples were not discussed in details. There is still a need for a historical account of the genre. The aim of this article is firstly to determine the missing samples of the genre relying on manuscripts and contemporary works and than to make an account of and to contribute into the discussions on the origin of the genre.

Key words: Literary genres, *şehr-engîz* (city thriller).